

Birinci Kuşak Türkiye Kökenli Hollanda Gurbetçilerinin Göç Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Almelo Örneği

A Qualitative Research on the Migration
Experiences of First Generation Turkish Immigrants
to the Netherlands: The Case of Almelo

Doktora Öğrencisi Semra HACİOĞLU¹, Prof. Dr. Faruk KARACA²

¹Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Rize
· semra__hacioglu@hotmail.com · ORCID > 0000-0002-5002-3556

²Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Rize
· faruk.karaca@erdogan.edu.tr · ORCID > 0000-0002-3325-2154

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 26 Temmuz/July 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 30 Mayıs/May 2025

Yıl/Year: 2025 | **Sayı – Issue:** 58 | **Sayfa/Pages:** 201-227

Atıf/Cite as: Hacıoğlu, S., Karaca, F. "Birinci Kuşak Türkiye Kökenli Hollanda Gurbetçilerinin Göç Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Almelo Örneği" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 58, Haziran 2025: 201-227.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Semra HACİOĞLU

Yazar Notu/ Author Note: "Bu makale "Hollanda'da Yaşayan Türkiye Kökenli Birinci İkinci ve Üçüncü Kuşak Göçmenlerde Dini Hayat" adlı doktora çalışmasının bir ürünüdür."

BİRİNCİ KUŞAK TÜRKİYE KÖKENLİ HOLLANDA GURBETÇİLERİNİN GÖÇ DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: ALMELO ÖRNEĞİ

ÖZ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir sanayileşme sürecine giren Avrupa ülkeleri iş gücü açığını başka ülkelere davet yoluyla getirdikleri işçilerle gidermeye çalışmışlardır. İkili anlaşmalar çerçevesinde 1960'lı yıllardan itibaren başlayan misafir işçi göçünün ilk muhatapları birinci kuşak Türk göçmenler olmuştur. Bu ilk göçmenlerin vatanlarını geride bırakarak gittikleri ülkede yaşadıkları sorun ve hayatlarında gerçekleşen köklü değişimler bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Göçmenlerin göçmenlik deneyimlerine göre bulundukları ülke ile kurdukları bağ her kuşak için farklılık arz etmektedir. Göçmenlerin göç ettikleri toplumda yaşadıkları sorunlar, kimliklerini koruma amacıyla verdikleri mücadele birinci kuşak göçmenler için oldukça anlamlıdır. Diğer taraftan başta dil problemi olmak üzere karşılaştıkları yeni toplumla olan uyum sorunları, aile içi rollerdeki değişimler, çocukların yeni eğitim sistemine adaptasyonu ve dini kurumsallaşma yönünde atılan ilk adımlar birinci kuşak göçmenlerin karşılaştıkları temel yaşam olayları olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Misafir İşçiler, Göçün Nedenleri, Göçün Etkileri.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE MIGRATION EXPERIENCES OF FIRST GENERATION TURKISH IMMIGRANTS TO THE NETHERLANDS: THE CASE OF ALMELO

ABSTRACT

After World War II, European countries that underwent rapid industrialization attempted to fill their labor gaps by inviting workers from other countries. The first recipients of this guest worker migration, which began in the 1960s under bilateral agreements, were Turkish immigrants of the first generation. The experiences, challenges, and impacts faced by these initial immigrants in their new country, after leaving their homeland, form the main theme of this study. The connection between immigrants and host countries varies from one generation to another, based on their migration experiences. Indeed, the problems faced by immigrants in host societies and the struggles they undertake to preserve their identities hold great significance for first generation of immigrants. This research focuses on the challenges and experiences of first-generation Turkish immigrants during the

migration process. Moreover, the problems of adaptation to the new societies they encounter, which primarily includes the problem of language, changes in family roles, children's adaptation to new education systems and the first steps taken towards religious institutionalization are the main factors that leave impacts on the minds of first-generation immigrants.

Keywords: Migration; Guest Workers; Reasons for Migration; Effects of Migration.

1. GİRİŞ

Son dönemlerde dünyanın birçok yerinde gittikçe yaygınlaşan göç olgusu, ekonomi, psikoloji ve sosyoloji başta olmak üzere birçok bilimsel disiplinin ortak konusu olmaya devam etmektedir. Göç konusunda yapılan çalışmalar göç kelimesinin geniş bir tanımlanma ağına sahip olduğunu göstermektedir. Genel anlamda göç, insanların, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır.^[1] Türk Dil Kurumu'na göre göç; ekonomik, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır.^[2] Marshall göçü; "Kişi ya da toplulukların sembolik veya siyasi birtakım sınırların ötesine, yeni yaşam alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içeren bir olgu" şeklinde tanımlamıştır.^[3] Bu ve benzeri tanımlardan anlaşıldığı üzere göç, kişilerin yaşamlarının bir bölümünü ya da tamamını geçirmek için yaşadığı bir yerden başka bir yere doğru ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, kısa, orta veya uzun vadeli; geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.^[4]

Sınırlı ve yetersiz olandan daha yetkin ve yeterli olana yönelme arzusu insanoğlunu çeşitli arayışlara yöneltmiştir. Bu yönelim göçün dayandığı sosyo psikolojik bağlam olup, bu bağlam göçü sosyal hareketliliğin önemli bir unsuru haline getirmiştir.^[5] "Başka yerlerden gelmek, "buralı" değil de "oralı" olmak ve dolayısıyla aynı anda hem "içeride" hem de "dışarıda" olmak tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerlerde yaşamaktır; bu tarih ve hafızaların hem ilk çözülüş ve dağılışı hem de keşfedilen yollar boyunca yeni ve daha geniş düzenlemelere tercüme edi-

[1] Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019), 3.

[2] TDK, "Göç" (Erişim 27 Mayıs 2023).

[3] Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınlar, 1999), 685.

[4] Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2004), 6.

[5] İsmail Doğan, *Göç ve Kültür* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2018), 13.

lişini deneyimlemektir.^[6] Nitekim çok boyutlu bir kavram olan göç farklı etnik kökene, dile ve hatta dine sahip toplumlarla bir etkileşim ve kültür alışverişine neden olmaktadır. Bu açıdan göçün sosyal yapı üzerinde zenginleştirici bir unsur olduğu ifade edilebilir.

Günümüz modern dünyanın kültürlerarası zenginleştirici bir motifi olan göç ya da göçerlik ne kalkış ne de varış noktaları belli olan bir hareketi içermektedir. Göçerlik sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde ve kimliklerde yaşamayı gerektirmektedir.^[7] Kendi kimliğinin ana vatanından kopmuş olan göçmenin her ne kadar kendisini kendi evinde hissetmesi beklense de göçerlik, göçmenlerin dilinde ne “oralı” ne “buralı” klişe sözleriyle hafızalarda yer etmeye devam etmektedir.

Göç kavramını genel olarak zorunlu göç ve gönüllü göç olarak iki grupta toplamak mümkündür. İnsanlar bazen hayat standartlarını yükseltmek, iş aramak, çalışmak gibi gönüllü sebeplerle yaşadıkları yerden göç ederken bazen de savaşlar, baskınlar, doğal afetler, özgürlüğün elinden alınması gibi zorunlu sebeplerle de göç etmektedirler. Diğer taraftan göç, mesafe ve uzaklık açısından iki kategoriye ayrılmaktadır. Aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göç, iç göç olarak nitelendirilirken ülke sınırlarının aşılması, başka bir ülkeye göç edilmesi durumu ise dış göç olarak ifade edilmektedir.^[8]

Uluslararası göç kavramı kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden ayrılarak uluslararası sınırı geçmeleri şeklinde tanımlanmaktadır.^[9] Göçmen kavramı ise herhangi bir zorlama olmaksızın “kişisel rahatlık” sağlama amacıyla iradi bir karar alışıla göç etmeye karar veren ve bunu gerçekleştiren kimseleri ifade etmektedir.^[10] İşsizlik, enflasyon oranının yükselmesi ve düşük ücret uluslararası göçün başlıca ekonomik sebepleri olarak görülmektedir. Diğer taraftan göç ile ortaya çıkan siyasi, sosyal ve ekonomik problemler küreselleşen dünyamızda hali hazırda çözüm bekleyen meseleler arasında yer almaktadır.

Çalışmanın konusu 1960’lı yıllarda çalışmak amacıyla Türkiye’den Hollanda’ya giden birinci kuşak göçmenlerin göç deneyimleridir. Çalışmada konu sosyal, ekonomik ve dini perspektiften ele alınmıştır. Birinci kuşak göçmenler 1964 yılında ikili anlaşmalar yoluyla Hollanda’ya çalışmak ve ekonomik refahını yükseltmek amacıyla giden büyük bölümü İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey bölgelerinden göç eden çoğunluğu kırsal kökenli bireylerden oluşmak-

[6] Iain Chambers, *Göç Kültür Kimlik*, Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019), 17.

[7] Chambers, *Göç Kültür Kimlik*, 14.

[8] Fatih Yaman, *Göç ve Toplum* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 22.

[9] Göç Terimleri Sözlüğü, “Uluslararası Göç” (Erişim Haziran 2023).

[10] Göç Terimleri Sözlüğü, “Göçmen” (Erişim Haziran 2023).

tadır.^[11] Yaklaşık altmış yıldır Hollanda’da yaşayan ilk göçmenler (birinci kuşak) artık geri dönüşün imkânsız olduğunu kabul etmiş görünmektedir. Sonraki nesiller ise eğitimini bulundukları ülkede almış, çalışmaya başlamış ve ailelerini kurmuşlardır. Ancak birinci kuşaktan itibaren köken ülke ile ilişkiler hiçbir zaman kesilmemiştir. Birinci kuşak göçmenler, her yıl veya birkaç yılda bir anayurtlarını ziyaret etmeye devam etmekle birlikte döviz girdisiyle Türkiye ekonomisine de önemli katkılarda bulunmaya devam etmektedir.

Türkiye’den gelen ilk göçmenler genellikle yalnız gelen genç yaştaki erkek popülasyondan oluştuğu için erkek göçü olarak da nitelendirilebilir. 1973’ten itibaren aile birleşimi yasası ile Türk göçmenler geri dönmek yerine ailelerini Hollanda’ya getirme yolunu seçmişlerdir. Aile birleşimi ile kadınlar ve sonra Türkiye’de doğmuş çocuklar da bu göç hareketine katılmıştır. 1980’li yıllarda ise aile birleşimi en üst seviyesine ulaşmıştır.^[12]

Bir ev veya bir traktör parası biriktirmek niyetiyle göç edip geri dönüş hayaliyle çalışan göçmenler eşlerini ve çocuklarını getirmek suretiyle kalıcı hale gelmişlerdir. Ancak Türkiye ile derin ve köklü bir bağı olan bu kuşak, bugün ikinci bir özelemler yaşamak istememektedir. Şöyle ki; uzun yıllar aile hasretiyle yanan birinci kuşak bugün evlat ve torun hasreti çekmemek için yılın büyük kısmını yine Hollanda’da geçirmeyi tercih etmektedir.

Çalışmanın evrenini Hollanda’nın Almelo şehri oluşturmaktadır. Almelo şehri, 11. yüzyılda kara ve su yollarının kesiştiği bir kavşakta kurulmuştur. Zamanla kaptanları, balıkçıları, çiftçileri ve zanaatkarlarıyla canlı bir ticaret merkezi haline gelen Almelo, kara ve su yollarının kavşağında yer alan konumu sayesinde yüksek kaliteli girişimcilerle gelişen bir tekstil şehrine dönüşmeyi başarmıştır. 1600-1800 yılları arasında pek çok ev dokuma fabrikasına sahip olan Almelo’da 1830’larda buhar makinesinin gelmesiyle birlikte, üretim tamamen fabrika temelli olmaya yönelmiştir.^[13] Almelo’daki tekstil sektörünün başarısı ile daha fazla insan gücüne ihtiyaç duyulmuş, yeni işçiler talep edilmiştir. İtalyanlar, İspanyollar, daha sonra da Türkler ve Faslılar bölgeye çalışma amaçlı göç etmişlerdir. Günümüzde bu yerleşimciler Almelo’nun kültürel çeşitliliğine katkıda bulunan etnik grupları oluşturmaktadır.

1970’lerde yurt dışında üretimin daha ucuz olması buradaki fabrikalarda toplu işten çıkartmalara neden olmuştur.^[14] Bu durum pek çok Türk işçinin de işsiz kal-

[11] Veyis Güngör, *Batı Avrupa Türkleri: Göçmenlikten yerleşik Hayata Geçiş* (Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, 1992), 57.

[12] Özcan Hıdır, *Hollanda’daki Türkler* (Rotterdam: IUR Pres, 2012), 3.

[13] *Geschiedenis van Almelo*, (Erişim Haziran 2023). <https://www.almelo.nl/geschiedenis-van-almelo>.

[14] *Over de geschiedenis van Almelo* (Erişim Haziran 2023). <https://www.uitinalmelo.nl/Over-Almelo/geschiedenis-van-almelo/>.

masına sebep olmuştur. Almelo'nun nüfusu 2023 Ocak ayı itibari ile 73.949'dur. 2022 yılı itibari ile Almelo'daki Türk göçmen sayısı 5.774 kişiye ulaşmıştır. Zira Almelo'da batı (Avrupa ve Amerika) dışında en yoğun göçmen nüfusu Türkler oluşturmaktadır. Nüfusun %8'i Türk nüfustur. Bu nüfus içerisinde birinci kuşak göçmen sayısı 2.593 iken ikinci nesil göçmen nüfusu ise 3.181'dir.^[15] Bugün üçüncü hatta dördüncü kuşak göçmenler göç çalışmalarının ilgi odağında yer almaktadır. Dolayısıyla birinci kuşağın göç deneyimini anlama çabası aynı zamanda sonraki kuşakların geçirdiği değişim ve dönüşümü anlamak için de büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın temel problemi Almelo özelinde Hollanda'ya göç eden birinci kuşağın göç deneyimlerinin saptanmasıdır. Bu çerçevede çalışmanın alt problemleri ise şunlardır:

1. Birinci kuşağın göç etme sebepleri nelerdir?
2. Göç sonrası birinci kuşak ne gibi sorunlarla yüz yüze kalmıştır?
3. Göçün birinci kuşağın sosyal, ailevi, ekonomik ve dini hayatı üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?

2. YÖNTEM

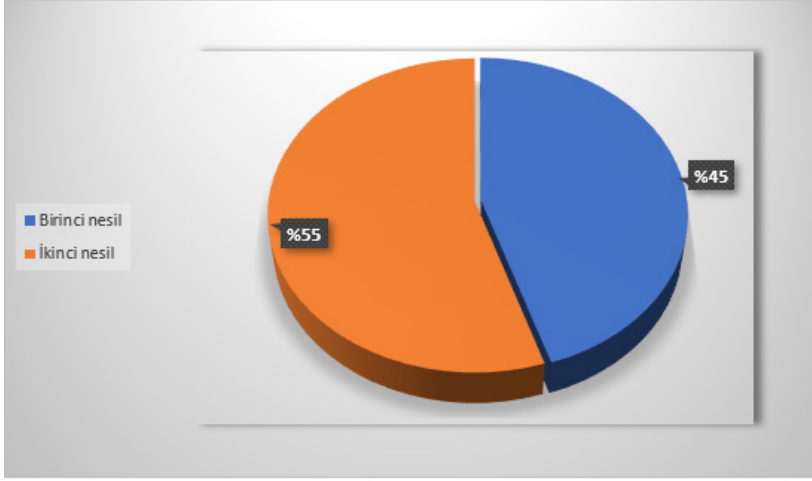
Çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel teknikle toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması ve araştırmaya konu olan bireylerin görüş ve deneyimlerinin mümkün olduğunca doğrudan sunulması önem arz etmektedir. Gerek görüşmeler gerekse gözlem ve dokümanlar yoluyla elde edilen verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması, araştırma sonucunda ulaşılan sonuçların geçerlik ve güvenilirliği açısından hayati önem taşımaktadır.^[16] Çalışmada nitel yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni, göç olgusunun göçmenler üzerindeki etki ve izlerini ortaya koymak için olabildiğince derin anlam katmanlarına ulaşmaya matuf olup; bu bağlamda çalışma grubunun Hollanda'ya göç nedenleri, göç sürecinde yaşadıkları sıkıntılar ve göçün bireysel, sosyal ve dini hayatları üzerinde bıraktığı izler yakalanmaya çalışılmıştır.

Göçmen olarak istatistiklere yansıyan nüfus, en az bir ebeveyni yabancı doğumlu (birinci nesil göçmen) ile yurtdışında doğmuş kişiler ve kendileri Hollanda'da doğmuş olmakla birlikte en az bir ebeveyni yabancı doğumlu olan kişilerden

[15] *Definitie van migratieachtergrond*, (Erişim Haziran 2023), <https://allecijfers.nl/toelichting/migratie/>.

[16] Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2011), 48.

(ikinci nesil göçmen) oluşmaktadır. Anne ve babası Hollanda’da doğmuş olanlar “Hollanda uyruklu” olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle anne ve babası Hollanda’da doğmuş olan üçüncü kuşak ve dördüncü kuşağın sayısal verilerine ulaşmak mümkün gözükmemektedir.

Şekil 1. 2022 yılı itibariyle Almelo’daki Türk göçmen nüfusu içerisindeki birinci ve ikinci nesil Türk nüfusun oranı

Araştırmada nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiş ve bu doğrultuda çalışma grubu olarak Türkiye’den Almelo’ya göç eden ve gönüllülük esasına göre araştırmaya katılan 22 Türkiye kökenli göçmen ile görüşme yapılmıştır. Göçmenlerin Türk kökenli ve birinci kuşak olmasına özen gösterilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın evrenini birinci kuşak Türk göçmenler oluşturmaktadır. Yaşları 65-82 yaş aralığında değişen katılımcılardan 12’si kadın 10’u erkeklerden oluşmaktadır. Görüşmeler katılımcılardan randevu alınarak yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşmeler katılımcıların yaşları dikkate alınarak onların rahat olabilecekleri mekanlarda veya evlerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın amacı, önemi ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Aşağıdaki tabloda müstear isim verilen katılımcıların eğitim düzeyi, göç yılı ve göç ettikleri şehirler gibi diğer demografik özellikleri özetlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Göç Edilen Yıl	Göç Edilen İl	Eğitim Düzeyi
Ayşe	80	1965	Eskişehir	Okur-yazar
Fatma	77	1973	Giresun	Okur-yazar değil
Saniye	76	1976	Manisa	İlkokul
Berrin	75	1975	Kayseri	Okur-yazar değil
Sezen	82	1969	Kars	Okur-yazar
İzzet	77	1971	İzmir	İlkokul
Fadik	73	1972	Kayseri	Okur-yazar değil
Fadime	66	1975	Kayseri	Okur-yazar
Kazım	73	1974	Ardahan	İlkokul
Beyan	73	1974	Kayseri	Okur-yazar
Necmi	81	1966	Yozgat	İlkokul
Gönül	77	1971	Sinop	Okur-yazar
İlkay	68	1977	Kayseri	İlkokul
Ayten	72	1977	Kayseri	Okur-yazar
Ali	83	1965	Adana	İlkokul
Seyfettin	73	1973	Kayseri	İlkokul
Hayri	79	1971	Giresun	İlkokul
Nermin	72	1975	Kayseri	İlkokul
Sefer	72	1974	Afyon	İlkokul
Muzaffer	83	1972	Denizli	İlkokul
Mümtaz	83	1966	Kayseri	İlkokul
Muammer	65	1978	Gaziantep	Lise

Araştırmada 11 adet sorudan oluşan açık uçlu yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Hazırlanan sorularla göçmenlerin öncelikle göç etme sebepleri ortaya konulması amaçlanmış ve gerçekleşen bu göçün etki ve izleri göçmenin tecrübe ve deneyim dünyasına inilerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla araştırma üç ana tema üzerine odaklanmaktadır. Birincisi, Türkiye’den göç etmeye neden olan faktörler; ikincisi, göç sonrası karşılaşılan zorluklar; üçüncüsü ise göçün aile, sosyal, ekonomik ve dini hayat üzerindeki etkileridir.

Uygulamalar 2023 yılı Mayıs ve Haziran aylarında gerçekleştirilmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmelerin içerikleri değerlendirilerek analiz edilmiştir. Analiz sırasında aşamalı bir yol takip edilmiş, katılımcılara müstear isimler verilerek verdikleri cevaplar incelenmiştir. Üç ana tema oluşturulmuş ve bu temalar üzerinden elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Katılımcıların ifadelerinin doğrudan yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

3. TÜRKİYE'DEN HOLLANDA'YA İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TARİHSEL ARKAPLANI

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa ülkelerinde özellikle endüstri alanında başlayan hızlı ekonomik büyüme işçi açığı problemini gündeme getirmiştir. Ülke dışından yabancı işçi talebi ile başlangıçta çoğunlukla İspanyol, Yunan ve Yugoslav işçiler Hollanda'ya gelmiş ardından bunu Türk ve Faslı işçiler izlemiştir. Çalışmak için gelen bu göçmenler misafir işçi (Gastarbeiders) olarak tanımlanmış ve göçmenlere yönelik çok kültürlü bir politika izlenmiştir.

1961 yılından itibaren Türk vatandaşları anayasadaki düzenlemelerle seyahat etme özgürlüğünden faydalanmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'de "Tercüme ve İş bulma" adı altındaki özel firmaların yurtdışına işçi gönderme sürecini başlatmıştır. Bu yıllarda Türkiye'de çok fazla işsizlik olmasından dolayı birçok kişi daha yüksek ücret almak ve hayat standartlarını yükseltmek umidiyle yurtdışına yönelmeye başlamıştır.^[17]

1960-1973 tarihleri arasında 65 bin Türk göçmen Hollanda'ya gitmiştir. Bu işçiler çoğunlukla işsizliğin yoğun olduğu İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelmişlerdir. Türklerin çoğu 1960 gibi erken bir tarihte Türkleri işe almaya başlayan Almanya'da çalışmaya başlamış bazı işçiler buradan Hollanda'ya geçmişlerdir. 19 Ağustos 1964'te Hollanda ile Türkiye arasında Lahey'de imzalanan işgücü anlaşmasıyla işgücü göçü resmi olarak başlamıştır.^[18]

Yetmişli yıllarda "aile birleşimi" yasası ile göçmenlerin sayısı artmaya başlamıştır. Bu yasayla göç ve göçmenlik nitelik değiştirmiş ve Hollanda kurumları (özellikle okullar) misafir işçilerin aile ve çocuklarıyla yüz yüze gelmişlerdir. Diğer taraftan Hollanda hükümetine tavsiye vermek amacıyla kurulmuş olan "Hükümet Politikası için Bilimsel Konsey" (WRR) adlı kurum tarafından "Etnik Azınlıklar" raporu yayımlanmıştır. Bu raporda yabancı işçiler ilk kez "yerleşik" bir kitle olarak tanımlanmış ve hükümetin bu kitleye karşı bir politika geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır.^[19] Nitekim Hollanda'da 1970'lerin sonuna doğru yaşanan petrol krizine kadar işgücü göçü ile gelen misafir işçilerin geri dönecekleri düşünülmüş bu nedenle bu işçilere yönelik herhangi bir politika geliştirilmemiş "kendi kültürünü muhafaza etmek" politikası izlenmiştir. 1985'e gelindiğinde geri dönüşlerin kısa sürede olmayacağı anlaşılmca uyum sağlamları için bazı politikalar geliştirilmiştir. 1990'lara gelindiğinde ise Hollanda göçmenlere yönelik daha sert

[17] Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017), 84.

[18] Gastarbeiders uit Turkije, Gastarbeiders uit Turkije | Vijfveeuwenmigratie.

[19] Kadir Canatan, *Avrupa'da Ulusal Azınlıklar* (İstanbul: Yarın Yayınları, 2013), 81-82

bir politika izleyerek göçmenlerin vatandaşlık bilincinin gelişmesi ve Hollanda toplumuna uyum sağlamalarını gerektiren yeni bir politikaya geçmiştir.^[20]

Hollanda'ya çalışmak için gelen birinci kuşak, erkek bireylerden oluşurken 1967'de aileleri getirme yasağının kaldırılmasından sonra kadın ve çocuklar da yoğun bir şekilde göç sürecine katılmışlardır. Diğer taraftan Hollanda genel göç istatistikleri sığınma, çalışma, evlilik vb. gibi göç etme nedenlerini içermediği için gelen kadınların ne kadarının çalışmak için bağımsız olarak geldiği bilinmemektedir.^[21]

Zaman ilerledikçe Avrupa'daki Türklerin göç deneyimi kalıcılığa doğru evrilmiştir. Bu durumun sebepleri arasında Avrupa'daki işverenlerin yeni işçi alım maliyetlerine karşı mevcut işçilerle devam etme yönündeki isteklerinin etkili olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, Türk işçilerin de ekonomik hedeflerine kısa sürede ulaşamayacaklarını fark etmeleri de kalıcı olma sürecini kolaylaştırmıştır.^[22]

Hollanda'nın nüfusu 2023 yılı itibarıyla 17,821,419'dur. Nüfusun çoğunluğunu Hollanda kökenliler (yüzde 72) oluştururken, bunu Türk kökenliler (yüzde 2,5) ve Fas kökenliler (yüzde 2,4) takip etmektedir.^[23] Hollanda'nın günümüze kadar aktif olarak göç almaya devam etmesinde hoşgörü ile meşhur bir ülke olmasının yanında ekonomik standartları da etkili olmuştur.^[24]

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Göç Faktörleriyle İlgili Bulgular

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hollanda'nın yeniden yapılanma ve sanayileşme sürecine girmesiyle Hollanda da Türkiye'den iş gücü davet etmiştir. Özellikle 1964 yılında Türkiye ile Hollanda arasında imzalanan işçi gücü anlaşması ile göç hızlanmış ve 1974 yılına kadar sürmüştür. Bu birinci dalgadan sonra göçün ikinci dalgası olarak 1976-1981 yılları arasında gençlerin ve kadınların yoğun bir şekilde göç sürecine katıldıkları görülmektedir. 1980-1990'lı yıllarda gerçekleşen

[20] Veyis Güngör, Hollanda'ya Türk işçi göçü ve Türk sivil toplum örgütleri. *Türk Yurdu*, (2006). 26(224), 54-67.

[21] Ece Öztan, Unutulan bir göç ve Yurttaşlık Deneyimi: ilk Kuşak Göçmen Kadınlar ve Türkiyeli Kadınlar Birliği, *Fe Dergi* 2, no. 2, 2010): 31-49.

[22] Ahmet İçduygu, Damla B. Aksel; Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective, *Perceptions Journal of International Affairs*, Vol. 18, No. 3, (2013), 172.

[23] <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2024/33/population-of-the-netherlands-reaches-18-million>

[24] Gerard de Kruif, *Teacher Education and Multiculturalism in The Netherlands*. Teacher Education in Plural Societies: An International Review. M. Craft (Ed.). London and New York: Routledge. 1996, 130- 140.

göçler daha çok evlilik ve siyasal nedenlerle gerçekleşmiştir. İlk gelen Türkler çoğunlukla tekstil ve metal sektöründe istihdam edilmiştir.^[25]

Genellikle işçi bulma kurumu aracılığıyla gelen bu ilk işçiler birinci kuşak Türk göçmenler olarak anılmaktadır. Birinci kuşak ile yapılan görüşmelerde göç etme sebebine hemen hemen aynı cevaplar verilmiştir.

“Çalışıp bir ev almak niyetiyle geldim. Birkaç sene çalışıp geri dönmek niyetindeydik.” (Ali). “Ekonomik problemlerden dolayı geldim. Bir dükkân parası biriktirip dönecektim. Ancak öyle olmadı. 1973’te eşim ve çocuğumu da buraya aldım.” (İzzet). “Ekonomik durumumuz iyi değildi. Bakkal dükkanımız battı, borçlandık. Buraya gelmeye mecbur kaldık.” (Fatma). “Arkadaşlar 1960’larda gelmeye başlamıştı. Biz de başvurduk. Türkiye o zamanlar fakirdi. Babam kasaptı. Kasaplık diplomam vardı. Ben de onunla Ankara’ya başvururdum. Kasap olarak buraya geldim” (Hayri).

Bir katılımcı göç etme sürecini şöyle ifade etmektedir;

“Türkiye’de tekstil işçisiydim. Ben yurtdışına çıkmak istiyorum dedim ve işçi kurumuna yazıldım. Kayseri’deki işçi bulma kurumundan falan tarihte kurumumuza başvurun diye davetiye geldi. Hollanda’daki bir tekstil fabrikasının müdürü Kayseri’ye gelmişti. Vasıflı olup olmadığımızın anlaşılması için imtihan edildik. O imtihanı başardık ki, aynı gün Ankara’ya doktor muayenesine gönderildik. Doktor muayenesinden de sağlam çıkınca 1973’te Hollanda’ya geldim.” (Seyfettin)

Katılımcıların göç etme nedenleri çoğunlukla ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Ancak birinci kuşak içinde ekonomik sebepler dışında çok az da olsa siyasi nedenler ve eğitim amacıyla gelenler de bulunmaktadır.

“1978 tarihinde geldim. O sıralarda Türkiye’de sağ-sol davası çok yaygındı. Okul çıkışı kurşuna hedef olabilirdik. Abim bana ya öleceksin ya da öldüreceksin dedi. Hollanda’ya git dedi. Önce Almanya’ya gittim sonra Hollanda’ya geldim. Göçmen polisine başvururdum ve burada okumak istediğimi söyledim. O da olur beş bin gulden getir 8 gulden aylık harçlık verelim sana dedi. Ancak beş bin guldenim yoktu. Ben de gündüzleri inşaatta geceleri kahvede çalışmaya başladım.” (Muammer).

[25] Hıdır, Hollanda’daki Türkler, 30.

Göçün nedenleri arasında ekonomik nedenler, yaşam standartlarını yükseltme, çevresel faktörler ve siyasi nedenler sıralanmaktadır. Genellikle iş ve işçi bulma kurumu aracılığıyla gelen göçmenlerin göç etmelerinin temel nedeni doğal olarak ekonomik nedenlerdir. Özellikle 1978 ve sonrası gelen göçmenlerde siyasi faktörler de dikkat çekmektedir. Nihayetinde geline köken ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi şartlar göçü tetikleyen temel etmenlerdir. Bu işçilerin kabul edilirken nitelikli ve sağlıklı olmalarına dikkat edildiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Çoğunlukla tekstil sektörüne yerleştirilen bu işçiler, Türkiye’de de Sümerbank’ta veya tekstil işinde çalıştıklarını söylemişlerdir.

Göçün ikinci dalgası olan aile birleşimi ile kadınlar ve çocuklar da göç sürecine dahil olmuştur.

“1965’te geldim. Almelo’ya gelen ilk Türk kadınıyım. Eşim ekonomik sebeplerden dolayı çalışmak için gelmişti. Beni de yanına aldı. Çocuklarımız burada okumaya başladı. Dönmeyi düşünüyorduk ancak çocuklar okuduğu için gidemedik kaldık” (Ayşe)

“İlk olarak 1970’te eşim geldi. 1973’te ise ben geldim. Üç çocuğumu da Türkiye’de anneme bırakmışım. Sonra izine gidince çocukları da alıp geldik.” (Fatma)

“Eşim 1966’da geldi. Ben hastalandığım için eşim bana istek yaptı ve geldim. Çocuklarımız dört yıl sonra geldi” (Sezen).

“Eşim çalışmak için geldi. Ben de bir sene sonra 1971’de geldim. Üç yıl çalışıp dönecektik. Ancak bir daha dönemedik” (Gönül).

Aile birleşmesi, tarihsel açıdan kadın göçünün en temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda gelişmiş ülkelere yapılan kadın göçünün de birinci şeklini oluşturmaktadır.^[26] Katılımcı kadınların çoğu çocuklarından önce gelmişlerdir. Bu durum her ne kadar geri dönme niyetiyle yapılmışsa da ebeveyn ile çocukların yıllar sürebilecek ayrı kalmalarına neden olarak gerek çocuklarda gerekse anne-babalarında önemli travmaların meydana gelmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim katılımcılar bu travmalardan kendi paylarına düşeni “özlemle geçen zor yıllar” olarak nitelemiştir.

4.2. Göç Sonrasında Karşılaşılan Zorluklar

Birinci kuşak göçmenlerin, Hollanda’ya ilk gelişlerini anlatırken ‘ne zaman geldiniz’ sorusuna sadece yıl değil ay, gün ve saatini hatırlayarak cevap vermeleri

[26] Abdurrahman Yılmaz, “Göç ve Kadın: “Göçün Feminizasyonu” ve Kadın Göçmenlerin Durumu”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/1, (Mart 2019), 383-400.

dikkat çekmektedir. Bu durum aynı zamanda bu göçün hayatlarının en önemli dönüm noktası olduğunu göstermektedir. Çalışmak amacıyla Hollanda'ya gelen bu ilk işçiler özellikle yerel toplum ile ilgili iyi izlenimlere sahiptir. Dil problemi birinci kuşak göçmenlerin ortak problemi olmuştur. Diğer taraftan anavatan özlemi göçün en önemli zorluklarından biri olmuştur.

“Lisan bakımından çok çektik. Türk marketleri yoktu. Tercüman da yoktu. Alacağımız şeyin ya resmini çekerdik ya da bazılarımız satın alacağı şeyin taklidini yapardı. Buraya geldiğimizde dil okuluna göndermediler. Geldiğimiz günün ertesi günü çalışmaya başladık.”
(Necmi)

“Dil bilmiyorduk. Ailemden ilk zamanlar ayrı kalmak çok zordu. Ev çıkarttıktan sonra ailemizi yanımıza aldık. Televizyon yoktu. Ülkemizi özlüyorduk.” (Ayten)

İlk başlarda yurt ve pansiyonlarda yaşayan misafir işçiler, izole hayatlarını bırakarak aileleri ile Hollanda toplumu içinde yaşamaya başlamışlardır. Çocukları da Hollanda eğitim sistemine uyarak okullara kaydolmuşlardır.^[27]

“Bu ülkede temelli kalacağımızı bilemedik. En çok zorluk çektiğim şey dil sorunu oldu. Belki hastaneye gittiğimde veya arabamı yaptırmaya gittiğimde kendi işimi halledebilirim ancak yeterli değil. Keşke maddiyata değil de dile daha çok ağırlık verseydim.” (Seyfettin)

“Hollandalılar ilk gelenleri çok el üstünde tutuyorlardı. Hala Hollandalı komşularım ile kontak halindeyim. Dil problemim vardı ancak çocuklar yetişince dil problemi de ortadan kalktı. Ben hala komşularım ile görüşürüm. Doğruya doğru hiçbir önemli problemle karşılaşmadım.” (Ayşe)

“Dil bilmemekten dolayı zorluklar çekiyorduk. Fabrikada tercümanımız olduğu için orada zorluk çekmedik. Yalnızlık çektik. İlk zamanlar sayımız çok değildi. Şimdi alıştık. Çocuklarımız büyüdü.”
(İzzet)

Temel iletişim aracı olan lisan sorunu göçmenlerin yerel halk ile iletişimini sınırlandırmış, bu durum psiko-sosyal uyum sürecini de geciktirmiştir. Bazı aileler ancak çocuklarının Hollanda okullarında okumaları ve lisan öğrenmeleri sonucunda iletişim sorununu ikinci el donanımdan olsa da çözebilmiştir. Yıllar alan bu durum o yıllarda iletişim teknolojilerinin sınırlılığı nedeniyle Türk televizyonlarının henüz Avrupa'da yayın yapmamasından ötürü Türkiye kökenli

^[27] Gizem Kolbaşı Muyan, *Avrupa'da Göçmen Politikaları* (Ankara: Detay Yayınları, 2018), 53.

göçmenlerin uzun sayılabilecek bir dönem izole bir hayat yaşadıkları anlamına gelmektedir. İş ortamında iletişim sorununu çözen tercümanlar doğal olarak Türk göçmenlerin yalnızlık ve yalıtılmışlık duygularına çözüm olamamıştır.

“Bayramlar geldiği zaman çok yalnızlık çekerdik. Annem babam rahmetli olunca köye gitmemin anlamı pek kalmadı.” Sefer

Sonuç olarak birinci kuşağın tamamına yakını yerel dili yani Hollandacayı bilmemektedir. Çünkü birkaç yıl içinde maddi birikim elde edip geri dönme düşüncesi zihinlerde tutulmuş ve bu durum dil eğitimine önem verilmemesine neden olmuştur. Ayrıca zaten ekonomik motivasyonlarla Hollanda’ya giden göçmenler doğal olarak dil öğrenimine harcama yapmak istememiştir. Nitekim Hollanda’ya iş gücü olarak davet edilen birinci kuşak, yerel makamlarca “misafir işçi” olarak kabul edildikleri için dil eğitimine tabi tutulmamışlardır. Dil problemi dışında ana-yurt özlemi birinci kuşak göçmenlerin yaşadığı temel zorluklardan bir diğeridir. Özellikle orta yaş döneminde gurbete çıkan göçmenlerin alışageldikleri geleneksel hayat tarzının dışına çıkmaları onlarda ciddi uyum sorunlarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

4.3. Göçün Etkileri

4.3.1. Göçün Ekonomik Düzey Üzerine Etkileri

Göç motivasyonlarının başında refah düzeyini yükseltme gelmektedir. Dolayısıyla ekonomik yönden gelişmiş ülkeler göç için bir cazibe merkezi konumundadırlar. 1960’lı yıllarda başlayan işçi göçünün de en önemli sebebi ekonomik sebeplerdir. Genellikle göçmenler, iş piyasasına katılarak, iş kurarak ve vergi ödeyerek ev sahibi ülkenin ekonomisine katkıda bulunurlar. Diğer taraftan köken ülkede yapılan harcamalarla döviz girdisi sağlarlar. Katılımcıların göçün ekonomik kazanımları üzerine verdikleri cevaplar şöyledir:

“50 sene burada kalacağımız hiç aklımıza gelmemiştir. Bizi buradan atacaklar ve ülkemize döneceğiz diye düşünüyorduk. Bu nedenle kendi memleketimde beş katlı ev yaptım. Tabi orada kalamadığımız için pişman oldum. Burası Avrupa birliği ülkesi. Türkiye ile bir değil. Yedik içtik gezdik. Türkiye’de olsaydık bu evleri yaptıramazdık. Çocuklarımızın da burada hep evleri var.” Hayri

“Eşim de çalıştı. Ekonomik olarak bir zorluk çekmedik. Çocuklarımızı evlendirdik yuvaları oldu.” Fatma

“Evet katkısı oldu Türkiye’de hiçbir şeyimiz yoktu. Burada ekonomik olarak iyi bir seviyeye geldik.” İlkey

“Tabiki katkısı oldu. Bir dükkân alma niyetiyle gelmiştik. Ev aldık 52 senedir buradayız.” İzzet

Yukarıdaki ifadeler, ekonomik mülahazalarla geri dönmek için gurbete çıkan ve hayat şartları gereği dönemeyen Türkiye kökenli göçmenlerin ekonomik düzeylerini yükselttiklerini, bir gün dönerim diye Türkiye’de evler yaptırdıklarını, Türkiye’deki akrabalarına maddi destek sağladıklarını ve yatırımlarının önemli bir bölümünü anayurtta yaparak ülke ekonomisine katkıda bulunduklarını ortaya koymaktadır. Benzer araştırmalar birinci kuşağın tüm ekonomik gelirini Türkiye’ye yatırdığı hususunda hem fikir gibi görünmektedir. Nitekim ekonomik gelirin niteliği ve sarf edildiği yer kuşaklar arasında farklılık göstermektedir. Birinci kuşağın neredeyse tamamı Türkiye’den gayrimenkul satın almıştır. İkinci kuşağın ise daha çok yazlık aldığı ya da ailesine ait olan araziye genişlettiği ve büyük evler yaptırdıkları öğrenilmiştir. Türkiye’den ev, arazi ya da yazlık almanın memlekete aidiyet, tatilde kullanım, yatırım ve prestij amaçlarına matuf olduğu dikkat çekmektedir.^[28]

1970’li yıllarda Türklerin yoğun olarak çalıştığı tekstil fabrikalarının kapanması neticesinde, Türkiye kökenli göçmenlerin bir kısmı işsiz kalmış ve bu durum göçmenlerin işsizlik maaşı veya sosyal destekle geçinmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Buna rağmen yine de durumlarından memnuniyetsizlik ifade etmeyen göçmenler arasındaki ekonomik düzey farklılıkları sosyal statüyle de ilişkilidir.

“Ekonomik olarak durumumuz çok yüksek olmadı. İki senede bir izne gidebiliyorduk. Tekstil fabrikası kapandığı için eşim sosyalden almaya başladı. Gayret ettik çok şükür memleketten bir daire aldık.” Saniye

“Sekiz sene Türkiye’de çalışmışım bir bisikletim dahi olmamıştı. Buraya gelmemiz iyi oldu. Memleketten ev aldık tarla aldık. Çocuklarımı da getirttim. Okuttuk onlar da rahat ettiler.” Mümtaz

Aile birleşimi ile göç sürecine katılan kadınların bir kısmı iş gücüne katılmış, katılmayanlar ise çeşitli yöntemlerle ev ekonomisine katkıda bulunmaya çalışmıştır.

“Gelir olarak ben de eşime destek olmak için çalıştım. Tutumlu davrandım. Gazı kestim mutfığa tüp bağlattım. Soba kurdum. Almanya’dan ucuz kömür buldum. Sobanın yanında çocukları yıkıyordum. Bir yıl sonra görevli geldi. Sen ne yakıyorsun dedi. Ben de soba ile ısınyorum dedim. Peki ne ile yıkıyorsunuz dedi. Sobanın üstünde su ısıtıyorum onunla yıkıyoruz dedim. Hollandalı görevli bana ‘sen gerçekten bizim anneanne ve babaannelerimizin yaptığıyı yap-

[28] Birsen Şahin Kütük, “Hollanda’ya Gerçekleştirilen Türk Göçü ve Ulusötesi Faaliyetler”, *Sosyoloji Konferansları*, 55 (Ocak 2017), 85-106.

tın dedi. Sonra evde 15 sene sucuk yapıp sattım. Evimizin yanındaki evi de satın aldık.” **Fadik**

“Hamdolsun durumumuz iyi. Ancak ailemde altı kişiyiz. Yalnız çalıştığım için ancak kendimizi idare edebildik. Eşim bir başkasının çocuğuna baktı. Bu beni çok etkiledi. Bu nedenle eşimi çalıştırmadım.” **Seyfettin**

“Burada tekstil fabrikasında çalıştım aylık 250 gulden alıyorduk. Çok şükür Türkiye’de ev aldım. Burada da sıkıntı çekmedim. Çocuklarımızı okuttuk.” **Muzaffer**

OECD ülkeleri özelinde değerlendirildiğinde göçmenlerin niceliğinin yanında niteliğinin de etkin olması ekonomik kapasiteyi artırmaktadır. Özellikle göç edenlerin genç olması yaş, cinsiyet, eğitim durumlarının aktif bir seyir izlemesi göç alan ülkeler için ekonomik açıdan olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; %13’ünün yabancı doğumlu olduğu OECD’de yaşayan göçmenlerin yaklaşık %80’i çalışma çağındaki aktif nüfustan oluştuğundan ekonomiye de olumlu yansımaktadır.^[29] Almanya özelinde yapılan bir diğer araştırmada da göçmen Türk nüfusunun entegrasyon sürecini tamamlayarak, ülke istihdamına katkı sağladıkları elde edilen verilerle ortaya konmuştur.^[30] Türk göçmenlerin ekonomik hayattaki varoluşları onların entegrasyon süreçlerine de olumlu yansımasıdır. Nitekim ülkenin üretimine katkıda bulunmak en önemli entegrasyon göstergelerinden biri olarak görülmektedir. Birinci kuşak göçmenler bazen çalışma kurallarına uymadıkları, yasadışı çalıştıkları veya işsizlik yardımından faydalanmak için çalışmayanların olması bu grubu entegrasyon açısından problemlili hale getirmiştir.^[31]

4.3.2. Göçün Aile Hayatı Üzerindeki Etkileri

1970’li yıllarda Avrupa, misafir işçilerin geçici olmayıp kalıcı olduklarına kanaat getirince bu eğilimi gören hükümetler göçmen kabul eden ülkelerle bir seri sosyal güvenlik anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde yabancı işçiler sağlık bakımı, iş kazaları, sakatlık, ölüm hallerinde sosyal sigorta kapsamına alınıp, kendilerine doğum ve çocuk yardımı, işsizlik ve emeklilik hakları tanınmıştır.^[32] 1973’ten sonra yaşanan ekonomik kriz nedeniyle işçi alımı büyük oranda sona erse de aile birleşimi yasası ile göçmen nüfusu artmaya devam etmiştir. Türk göçmenler geri dönmek yerine ailelerini getirmeyi tercih etmişlerdir.

[29] Zerrin Dürrü, Abdullah Göv, “Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, *Uluslararası ekonomik araştırmalar Dergisi* 3/4 (Aralık 2017), 493.

[30] Sadettin Kılıç, *Almanya’da Çokkültürlülük ve Göçmen Türklerin Entegrasyonu* (Ankara: Nobel Yayınları, 2022), 375.

[31] Nebile Özmen, *Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012), 129.

[32] Unat, *Bitmeyen Göç*, 88.

Toplumsal en küçük birimi olan aile bireyin hem kimlik ve kişiliğinin gelişiminde hem de topluma adaptasyon sürecinde önemli fonksiyonlara sahiptir. Birinci kuşak, tek başına göç eden ve genellikle erkek bireylerden oluşmuştur. Daha sonra aile birleşimi ile ailenin diğer bireyleri de göç sürecine dahil olmuştur. Bu durum eş ve çocukların birtakım problemlerle karşılaşmasını kaçınılmaz kılmıştır. Ailede anne ve babanın iş yaşamına girmesi çocukların bakım problemini ortaya çıkarmış, bazı kadınların iş yaşamına katılmasını engellemiştir.

“Çocukları büyütmede çok zorluk çektik. Çünkü köyden bir Avrupa şehrine gidiyorsun. Biz çalışırken çocuklara yardımcı olacak kimse yoktu.” **Fadime**

“Burada ailemin durumunu anlatmak çok zor. Her veli çocuklarını daha iyi yaşatmak ister. Ben tek çalışıyordum. Eşimin çalışmasını istemedim. Çocuklarımın buradaki halka hizmet etmesini istedim. Bu memlekette çocuk yetiştirmek elinde ateş tutmak gibidir. Yine de elhamdülillah yanlış yola sapmadan çocuk yetiştirdik.” **İlhan**

Göçmenlerin çoğunluğu Türkiye’de şehir hayatı yaşamamış, köyünden göç ederek Avrupa şehir hayatını tecrübe etmiştir. Şehir hayatına uyum sağlamak ise bazı kültürel değişimleri zorunlu kılmıştır. Ancak birinci kuşak göçmenler kendi millî ve dinî bağlarını korumak amacıyla içe dönük bir eğilim sergileyerek daha çok farklılıkları gözlemlemeye yönelmiştir.

Türkiye kökenli göçmenlerin gurbet hayatında olumsuz manada en çok etkilendikleri olay aile bölünmesi olmuştur. Zira birçok göçmen çocuklarının bir kısmını veya tamamını anayurtta bırakarak önce eşlerini yanlarına almış, çocukları azımsanmayacak bir süre daha önce ayrı kaldıkları babalarının yanı sıra annelerinden de ayrı kalmak zorunda kalmıştır.

“Türkiye’deki aileme çok yardımım oldu. Annemi babamı hacca gönderdim. Aile hasretliği çok zor oldu. Çocukların anne-babadan ayrı kalmaması lazım. Bu iyi olmadı.” **Muzaffer**

“Ailemin bir kısmı Türkiye’de bir kısmı Hollanda’da olması hiç sağlıklı olmadı. Aile ile birlikte olmak çok güzel. Çocuklarımızın uzun süre Türkiye’de olması ödediğimiz en büyük bedel oldu. 1988’de eşim ve çocuklarım geldiler.” **Kazım**

“Çocuklarımız konusunda sıkıntı yaşadık. Döneceğiz diye çocukların ikisini Türkiye’ye gönderdik. Ben çalışıyordum diye diğer çocukları da bakıma verdim. Bakıldılar.” **İlkay**

Göçün aile üzerindeki etkisi koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Göç birinci kuşak aileleri için bir ayrılığı gerektirmiştir. Ancak bu ayrılığın göç etmeyen diğer aile bireyleri için sosyo-psikolojik birtakım sonuçları olmuştur. Bu bağlamda özellikle ebeveynleri gibi dillerini bilmedikleri bir ortamda eğitim hayatına ve sosyal ortama girmek beraberinde önemli zorluklar getirmiştir. Bu durum göçmen çocuklarının belirli okullarda toplanmasına, bu okullarda eğitim kalitesinin düşük olmasına ve bu çocukların ilkokuldan sonra düşük dereceli okullara gönderilmesine neden olmuştur. Bu durum ancak üçüncü kuşakta aşılabilmektedir.

“Çocuklarımız yarı eğitimlerini Türkiye’den aldıkları için eğitimlerini tam yapamadılar. Alishamadılar. Ancak torunlarda hâkim, doktor, avukat olanlar oldu.” Hayri

“ Aile ilişkilerine zararı olduğunu düşünüyorum. Türkiye’de çocuklarım memur olabilirdi. Burada liseye kadar okudular. Ayrıca çocuklar arkadaşlarını iyi seçemediler.” Necmi

“Yabancı bir ülkede olduğumuz için çocuklarımızın onlara kaymasından korkuyorduk. Onlarla bu yüzden çok ilgilendik. Hafta sonu çocukları mescide gönderiyordum.” Ayten

Göçmenlerin kız çocukları o yıllarda Türkiye’deki genel kabulle de uyumlu bir şekilde eğitim konusunda erkek çocuklarından daha fazla sıkıntı çekmiştir. Bu durum bir katılımcının kız çocuğunun eğitim alması için aldığı riski ortaya koyan anekdotta şöyle ifade edilmiştir:

“Kızım ilkokulda başarılıydı. Ancak eşim artık okumasına gerek yok diyerek kesip attı. Ben de ona fark ettirmeden onu şikâyet ettim. Görevliler geldiler. Eşim ceza almaktan korkunca kızımızı okula göndermek zorunda kaldı.” Fatma

Türk göçmen kadınlar üzerine yapılan araştırmalar azınlıktadır. Mesela göçmen kadınların istihdam koşulları, siyasete katılımı ve entegrasyonu üzerine yapılan araştırmalarda, aile birleşimi yoluyla eşlerine katılan kadınların, genellikle ev sahibi toplumların “dil, yaşam tarzı” gibi temel değerlerine uyum sağlayamadığı iddia edilmekte, çocuk yetiştirmedeki ve sahip oldukları değerleri gelecek kuşaklara aktarmadaki rolleri nedeniyle de sosyal entegrasyonun başarısızlığından sorumlu tutulmaktadır.^[33]

[33] Saniye Dedeoğlu - Çisel Ekiz Gökmen, “Göç Teorileri Göçmen emeği ve Entegrasyon: Kadınları Yeri, Toplumsal cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç araştırmaları”, *Göç Araştırmaları Derneği*, (Mart 2020), 18-37.

Göç etmiş olmak birinci kuşak için Türkiye’de bıraktıkları aileleri için maddi olarak iyi olmuştur. Ancak yalnızlık ve özlem yine de bu yılların zor geçtiğini göstermektedir. Diğer taraftan birinci kuşağın çoğunluğu ‘herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?’ sorusuna oldukça net bir şekilde kalmadıklarını ifade ederek cevaplamışlardır.

“Hollandalı komşumu hiç kimseye değişmem. Ben Hollandalılarından hiçbir kötülük görmedim. Biz oruç tutarken kapıda ne yerler ne de çay veya kahve içerler. Biz de kurban kestiğimizde onlara ikram ederiz. Bizim yemeklerimizi seviyorlar. İş ve okul hayatında da bir şikâyet görmedik.” Kazım

Birinci kuşak göçmenler genellikle düşük ücretli işlerde çalıştıkları için kendilerine yönelik herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını ifade etmektedirler. Ancak bazı göçmenler çocukları için aynı şeyi söyleyememekte, özellikle eğitim ve istihdam konusunda kendilerinden sonra gelen kuşağın ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmektedirler. Nitekim bazı araştırmalar özellikle 11 Eylül sonrası göçmenlere yönelik ayrımcılığın Hollanda’da da tırmanışa geçtiğini göstermiştir. 2011 yılında gündeme gelen helal kesimin yasaklanmasına ilişkin yasa tasarısı, Yahudi lobisinin de etkisiyle yasallaşmanın kıyısından dönmüştür.^[34]

“Ayrımcılık biz görmedik. Ancak çocuklarımızın okul ve eğitim hayatlarında bir ayrımcılık yaşadık. Başka uyruklu çocukları ayrı bir okulda topluyorlardı. Çocuklarımıza yüksek yaptırmak istemediler. Biz mücadele ettik. Çocuklarımız için MAVO, HAVO^[35] yapamaz dediler. Okul değiştirdik çocuklarımız sınava girdi. HAVO okuyabildi. Kızım ekonomi okudu. Şimdi vergi dairesinde şef oldu.” İzzet

Köse de ayrımcılık konusunda benzer ifadelerle yer vermiş, ayrımcılığa maruz kalanların genellikle gençler olduğunu ifade etmiştir. Ona göre birinci nesil kendilerine sağlanan ekonomik kazanımlar sebebiyle bu ayrımcılığa razı olabilirlerdi. Ancak Avrupa’da doğup büyüyen ve eğitimi tamamlayan gençlerin bu ayrımcılığa rıza göstermeleri beklenemezdi.^[36] Nitekim katılımcıların bazıları özellikle çocukları için bir ayrımcılığın olduğunu ifade etmişlerdir.

4.3.3. Göçün Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkileri

^[34] Muyan, *Avrupa’da Göçmen Politikaları*, 121.

^[35] Mavo, ikincil genel ortaöğretim anlamına gelir. Bu kursa vmbo-t de denir ve dört yıl sürer. HAVO ve VWO ise lise seviyesi olup öğrencileri yüksek mesleki eğitime (HBO) ve üniversite çalışmalarına hazırlar. HAVO beş yıl, VWO ise altı yıl sürer.

^[36] Ali Köse, *Avrupa ve İslam* (İstanbul: İz yayıncılık, 2015), 33-34.

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da da çok kültürlülük ve buna bağlı olarak çok dillilik konusu giderek daha fazla etkisini hissettirmektedir.^[37] Farklı kültürlerle sahip insanlar beraber ve uyum içerisinde yaşamayı öğrenirken ‘kültürleşme’ denilen bir süreci de gerçekleştirmektedirler. Bu süreç içerisinde etkileşim ile hem ev sahibi toplumun hem de göç eden azınlığın dili, değerleri ve davranışları değişikliğe uğramaktadır.^[38]

Göçmenler yeni tanıştıkları kültüre zaman içerisinde belirli bir oranda uyum sağlamaya başlasa da aidiyet ve kimliklerini tanımlama konusunda önemli sıkıntıları yaşamaktadır. Zira kimlik ve aidiyet kavramları sadece geçmişten gelen mutlak ve değişmez öğelerle kurulamamakta, geleceğe yönelik birtakım hedeflerle birlikte içerisinde bulunulan kültür ile etkileşim sonucunda inşa edilmektedir.^[39] Nitekim birinci kuşak göçmenlerin ileri yaşlarda göç etmiş olmaları, yoğun çalışma tempoları, dil bilmemeleri ve para biriktirip geri dönme düşüncesinde olmaları yerel toplumla sosyal ilişkiler geliştirmelerini sınırlandırmıştır. Bu durum yeni kültüre aidiyet duygusunun gelişmesini engellemiş ve içe kapalı bir toplum oluşturmalarını beraberinde getirmiştir.

“Çok aktivitelere katılamadım. Ancak çalışıyorduk. Hafta sonu ise evle ilgileniyordum.” Sezen

“Çalışıyordum. Mesaiden dolayı sosyal faaliyetlere katılamadım. Günde 12 saat çalışıyordum.” Muzaffer

Medeni durum sosyal hayata katılımı etkileyen diğer bir husustur. Evli olan bireyler aile olma duygusuyla kendi etnik grupları içinde daha fazla zaman geçirerek yerel toplum ile daha az karışmış, bekar olan bireyler ise herhangi bir aile bağının olmaması nedeniyle yerli kültürle daha fazla temas kurmuştur.^[40]

“Burada çok fazla sosyal aktivitelere katılmadım. Çünkü evde çocuklarla ilgileniyordum. Yalnızlık çok çektik. Ancak Hollandalılarla da aramız iyiydi.” Ayşe

“Hollanda’ya okumak için geldim. Hollandalı bir bayanla tanıştım. Onunla yaşadığım için Türklerle çok ilişki kuramadım.” Muammer

[37] Kadir Canatan, *Avrupa’da Ulusal Azınlıklar*, 27.

[38] Derya Güngör, “İkinci Kuşak Avrupalı Türklerde Psikolojik Entegrasyon ve Uyum: Çift Boyutlu Kültürleşme Temelinde Karşılaştırmalı Bir Derleme”, *Türk Psikoloji Yazıları* 17/34 (Aralık 2014), 16-31.

[39] Mehmet Akif Sözer, Göç “Toplumsal Uyum ve Aidiyet”, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/28 (Aralık 2019), 418-431.

[40] Bilge Ataca ve J.W. “Berry, Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada”, *International Journal of Psychology* 37/1, (February 2002) 13–26.

“Çalıştığımız için sosyal aktivitelere katılamadık. İlk geldiğimizde bizi dil kursuna göndermediler. Ne zaman çalışmadık o zaman da dernekler açıldı. Onlar da bir kahvehane gibi idi Türkler için.”
Necmi.

“Üç sene dil kursuna gittim. Şimdi semt evlerine yazıldım. Benim yaşdaşlarımla oturup çay içiyoruz.” **Ayten**

Katılımcıların ifadelerinden ilk dönem göçmenlerin yerel halkla ilişki yerine özellikle dernekler vasıtasıyla kendi aralarında ilişkiler kurarak bir tür gettolaşma eğilimi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu durumu kötüye gidiş olarak değerlendiren Küçükcan, çağın ve toplumun gerisinde kalmamak için bu getto kültüründen kurtulma gerekliliğini vurgulamıştır.^[41] Diğer taraftan gettolar hem göçmenler hem de ev sahibi toplumsal ve siyasal yapıdan kaynaklanan sorunlara karşı koymada göçmenler açısından önemli bir mekânsal güce dönüşmüştür.^[42] Almelo’da Kerkelanden Mahallesi Türk nüfusunun yoğunluğu nedeniyle Türk Mahallesi olarak bilinmektedir. İlk zamanlar iş yoğunluğundan sosyal aktivitelere katılamadığını ifade eden göçmenler, tekstil fabrikalarının kapatılması ve işsiz kalmaları sonucunda kurdukları derneklerde veya semt evlerinde daha çok vakit geçirme imkânına kavuşmuştur. Camiler bu noktada göçmenlerin bir araya geldiği en önemli mekanlar olmuştur. Lokantadan berbere göçmenlerin ihtiyaçlarını gidermek için birçok mekânı bünyesinde toplamıştır.^[43] Günümüzde de camiler çok işlevli fonksiyonlarını devam ettirmekte ve Türk toplumunun bir araya geldiği en önemli mekanlar olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

3.3.4 Göçün Dini Hayat Üzerindeki Etkileri

Kültürün en önemli yapı taşlarından biri olan din, sosyal hayat ve değişim sürecinden de etkilenmektedir. Köklü bir değişimi beraberinde getiren göç olgusu ise dini hayat üzerinde önemli etkiler üretmekte, bu durum dış göçlerde ise daha yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Dinin yerleşik hayattaki psiko-sosyal etkileri göç olgusunda da kendini göstermekte ve aynı dine inanan insanları bir arada tutma, aidiyet sağlama, yalnızlıktan koruma, hangi durumda nasıl davranılması gerektiğini belirleyerek anomiden kurtarma, etnik ve dini kimliğin yeniden keşfedilmesine yardımcı olma gibi işlevleri ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte sahih din bilgisine ulaşım zorlukları, etrafta kendine benzer inanç sahiplerinin az olmasından kaynaklı sosyal kontrol düşüklüğü, kalabalık içinde kaybolma riski, dini bilgi düzeyinin düşüklüğünden kaynaklı farklı inanç ve düşünce tazyiklerine karşı incancını koruyamama, bu durumun beraberinde getirdiği dogmatik eğilimler

^[41] Talip Küçükcan, *Diaspora Türkleri* (İstanbul: Çizgi kitabevi, 2021), 95.

^[42] Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 158.

^[43] Vehbi San, *Belçika Özelinde Batı Avrupa Türkleri Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 24-25.

farklı kültürlerde yaşayan göçmen dindarların karşılaştıkları ön önemli sorunlar olarak dikkat çekmektedir.^[44] Göçün dini hayat üzerindeki etkileri içinde yaşanan dönem, kuşak, yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey gibi faktörlerden etkilense de araştırmaya katılan birinci kuşak göçmenler için dinin birleştirici işlevinin çok daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir.

Birinci kuşak göçmenler Almelo'ya 1962 yılında gelmeye başlamış, işçi akını 1974 yılına kadar devam etmiştir. Birinci kuşak olarak anılan bu işçiler geldikleri ilk zamanlarda kaldıkları pansiyonların müsait yerlerinde namazlarını kılmışlardır. Bayram namazlarını bazen kilisede kıldıkları olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren misafir işçiler ailelerini de getirmeye başlamış hem çocukların dini eğitim ihtiyacı hem de artan nüfus göçmenleri kalıcı mekanlar aramaya itmiştir.

“Bayram namazlarını fabrikanın kantininde kılıyorduk. Sonra pansiyonda kıldık. Baktık olacak gibi değil bir cami yaptıralım dedik. Paramız azdı. Fabrikada çalışanlar olarak 2-3 ay aylıklarımızdan para kestik. Küçük bir cami olarak inşa edildi. Hollanda'da ilk minareli cami olarak anıldı.” İzzet

“Dini konularda bir zorluk yaşamadım. İlk zamanlarda çalıştığım tekstil fabrikasının restoranında bayram namazını kılardık. Hafız arkadaşımız vardı. O bize kıldırırdı. Toplandık bir cami yapalım dedik. Elimizden geldiğince para verdik. Önce kiralamıştık sonra arsayı satın aldık. Şimdi de yeni bir cami yapıyoruz.” Muzaffer

Biraz para biriktirip dönmek amacıyla gelen birinci kuşak göçmenler kalıcı olduklarını fark ettiklerinde kaldıkları bölgelerde küçük mescitler inşa etmeye başlamıştır. Avrupa'da camilerin tümü dernek kategorisinde yer almakta ve cami üyeleri ise İslam dininin üyeleri değil, camiye maddi yardımda bulunan kişilerden oluşmaktadır.^[45]

1974'ün Ramazan ayında ibadete açılan HDV Almelo Yunus Emre Cami aynı zamanda Hollanda'nın ilk kubbeli ve minareli camisi olarak bilinmektedir. Cami Cuma günü 500, bayram namazlarında ise 1500 kişilik bir cemaat sayısına ulaşmaktadır.^[46] Cami, Hollanda'daki kültürel miras ve müze statüsüne alınmıştır.

“İlk yapılan minareli cami Almelo Camisi oldu. Tüm cemaat olarak herkesin kapısını çalarak yardım topladık. İbadetlerimiz konusunda zorluk yaşamadım. Çalışana her şey var, işyerinde sıkıştırmadılar.

[44] Arif Korkmaz, *Göç ve Din* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2017), 90-110.

[45] Cemil Şahinöz, *Avrupa'da İslam*, (Konya: Çizgi kitabevi 2013), 23.

[46] *Almelo Yunus Emre Camiinin Kuruluş ve Tarihi*, (Erişim Ağustos 2023). Kuruluş ve tarihi – Almelo Yunus Emre Camii (almelocami.nl).

İstersen kılabilirsin ancak işine sahip çıkmazsan tabi ondan razı olmazlardı. Personel şefimiz çok iyi biriydi. Camiye bile on bin gulden yardım etmişti.” Mümtaz

Bir zamanlar caminin dernek başkanlığını yapmış olan bir katılımcı duygularını şöyle ifade etmiştir.

“Caminin başkanı olduğum zaman iki sefer ağladım. Birincisi caminin yerini aldığımızda. Ben kimim ki bana nasip oldu. İkincisinde ise camiye gelen bir öğrencimiz vardı. Bir gün geldi ve dedi ki “babamın bana verdiği harçlıkla 1 metrekare arsa satın alacağım” dedi. Beni çok etkiledi. O zaman dedim ki biz bu işi doğru yapmışız ki içimizden böyle evlatlar çıkmış. Ağladım.” Seyfettin

Hollanda’da inanç özgürlüğü anayasanın temel maddelerinden biridir. “Hollanda’da bulunan herkes eşit muamele görmektedir. Dini inancı, dünya görüşü, politik konumu, etnik kökeni veya cinsiyeti yönünden ayrımcılık yasaktır” (Anayasa/madde 1). “Kanunların çizdiği çerçeve içerisinde herkes kendi inancını ve dünya görüşünü fert ve toplum olarak yaşama hakkına sahiptir” (Anayasa/Madde 6/1). Birinci kuşak göçmenler genellikle dini yaşama ve uygulama konusunda bir sıkıntı çekmediklerini ifade etmişlerdir.

“Dini yaşantımız bizim elimizdeydi. Dini yaşantımıza hiç karışmadılar. Yaşamak istiyorsan dört dörtlük yaşayabiliyorsun. Ancak yaşamak istemiyorsan da yaşamayabilirsin.” Fadik

“Hollanda’da dini yaşantı konusunda hiçbir zaman zorluk çekmedim. Kızım başörtülü olarak üniversiteyi bitirdi. İş bulmakta biraz zorluk çekti. Ancak yine de şu an kendi işini yapıyor.” Fadime

“Hristiyan bir ülkede yaşıyoruz. İlk geldiğimiz zamanlarda dinle pek alakamız yoktu. Ancak burada dini vecibelerinizi yapamazsınız diyen olmadı. Çalışırken de niye namaz kılıyorsun, niye oruç tutuyorsun diyen olmadı. Ben bir olumsuzlukla karşılaşmadım. İş yerimde bir ustabaşım vardı. Ramazan’da yanıma gelir yemeği ne zaman yiyeceksiniz derdi. Yemek zamanından önce gelir benim makinemin başında dururdu. Rahat iftar edeyim diye. İbadet konusunda da hiç sıkıntı çekmedim.” Seyfettin

“Ben işyerimde namazımı kılıyordum. Adama güzel güzel derssen ben ibadetimi yapacağım bir şey demezlerdi. Ancak sen adam yokken makineleri kapatıp namaza durursan ona tepki gösterirlerdi.” Sefer

Avrupa'daki camiler, Türkiye kökenli göçmenlerin anayurtlarında olduğu gibi sadece günde beş vakit namazın kılındığı merkezler olmayıp Türk çocuklarının dini eğitimlerini aldıkları birer eğitim ve öğretim merkezi olma özelliği yanında yetişkinlerin de her türlü aktiviteyi yaptıkları bir kültür merkezi konumundadır.^[47]

“Çocukları camiye gönderiyorduk. Çocuklarımızın farklı yönlere kaymasından endişe ediyorduk. 5 vakit ezan sesi yok mu onu duyamamak (gözleri doldu) onu duymak dünyaya bedel. Türkiye’de kıymetini bilmiyorlar sesinden rahatsız oluyorlar. Türkiye’ye gidince ezanı duyunca kendimi tutamıyorum hüngür hüngür ağlıyorum. Bizim telefonlarda çalıyor. Hemen kapatıyorlar. Bırakın okusun ya.” Berrin

“Burada koş koş camiye gidiyoruz. Cami aktivitelerine katılıyorum. Türkiye’de camiye gitmiyoruz. Belki Ramazan’da teravihe gidiyoruz. Ancak burada her hafta camideyiz.” Fatma

Köken ülkede alışık olduğu gibi ezan sesini duyamamak birinci kuşak için çok büyük bir özlemi barındırmaktadır. Bu durum dini açıdan bir dezavantaj olsa da göçmenlerin inşa edilen camilere daha fazla önem vermesine ve hayatlarında merkezi bir öneme sahip olmasına neden olmuş görünmektedir.

Göçmenler genellikle geleneğin egemen olduğu bir toplumdan göç ederek oldukça seküler bir toplumda yaşamaya başlamışlardır. Benzer araştırmalar göçmenler arasında dinin ibadet boyutunun düşük oranlarda olmasına rağmen, inanç boyutunun yüksek oranlara sahip olduğunu göstermektedir. Göçmenlerin seküler bir hayat tarzı sürseler bile milli-dini değerlere yönelik ilgilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Her ne kadar ilk kuşak göçmenler bulundukları ülkelerdeki eğitim ve mesleki başarı fırsatlarından çocukları için memnuniyet duysalar da “ahlak dışı” olarak niteledikleri pratiklerin çocukları üzerindeki etkilerine yönelik ciddi endişeler taşımaktadır. Bu nedenle hem kendilerinin hem de çocuklarının düşünce ve inançları konusundaki hassasiyetleri onları kurumsal adımlar atmaya yöneltmiş ve camiler inşa etmişlerdir.^[48] İnşa edilen bu camiler derneği, lokali ve bünyesindeki diğer faaliyetlerle adeta Türk toplumu için merkezi öneme sahiptir. Danimarka özelinde yapılan bir başka araştırmada Batı Avrupa ülkelerine işçi olarak göç eden Müslüman topluluklar arasında görülen ve ‘cami merkezli dindarlık’ olarak adlandırılan dindarlık şeklinin kendine has ortamı, unsurları ve bireysel dindarlığa etkisi gibi hususlar ele alınmıştır.^[49] İngiltere özelinde yapılan bir diğer araştırmada ise cami merkezli olarak yürütülen faaliyetlerin hem milli ve dini kimliğin

[47] Veyis Güngör, *Batı Avrupa Türkleri*, 60.

[48] Mustafa Bakırcı, *Amerika’daki Giresun*, (İstanbul: Bir Yayıncılık, 2018), 255-256

[49] Ahmet Onay, “Danimarka Türk Toplumunda Cami Merkezli Dindarlık”, ed. Yakup Coştu, *Göç ve Din Üzerine*, (Londra: Transnational Press London, 2020), 127-140

korunmasına ve iç dayanışmanın artmasına hem de yaşanan ülkeye entegrasyon açısından büyük katkı sağladığı ifade edilmiştir.^[50]

Almelo Hdv Yunus Emre Cami'nin artan cemaati ve işlevselliği yetersiz gelmeye başlayınca bu fonksiyonları yerine getirebilecek yeni bir cami inşa etme yoluna gidilmiştir. Bu yeni cami 15 Kasım 2024'te ibadete açılmıştır.

SONUÇ

Günümüzde küreselleşme ile ulaşım, medya teknolojileri ve internetin gelişmesiyle göç hareketleri, tarihin hiçbir devrinde olmadığı kadar hızlı ve geniş çapta gelişmeye başlamıştır. Hızlanan ve kolaylaşan bu göç süreci hem göçmen bireyler hem de göç edilen toplum üzerinde önemli etkilere sahiptir. Genellikle göçmenlerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması ve farklı bir kültürel evrenden gelmiş olmaları, göç ettikleri ülkedeki yaşam tarzına ve kültürel yapıya uyum sağlamalarında zorluk yaşamalarına sebep olmuştur. Özellikle dil problemi göçmen bireylerin en çok zorluk çektikleri alanların başında gelmektedir. Ayrıca ailelerinden ve doğdukları topraklardan ayrılımlarının verdiği duygusal acı ve yalnızlık duygusu yaşadıkları bir diğer problem olarak dikkat çekmektedir. Birinci kuşak göçmenler genellikle yerel halk tarafından herhangi bir ayrımcılığa uğramadıklarını belirtmiş ve hatta Hollandalı komşularından övgüyle bahsetmişlerdir.

Göçün en önemli sebeplerinden biri olan ekonomik nedenler birinci sıradaki yerini çalışma grubu içinde korumaktadır. Birinci kuşak göçmenler Avrupa'da çalışmaları sonucunda ekonomik düzeylerini eskiye nazaran yükseltmiş ve yatırımlarının neredeyse tamamını köken ülkeye yapmıştır. Gurbette çalışmak köken ülke standartlarına göre ekonomik seviyeyi tatmin edici bir seviyeye yükseltse de Hollanda'daki standartlara göre ekonomik düzey vasat olarak değerlendirilebilir. Nitekim çalışma şartlarının zorluğu, fazla mesai ve tüketim harcamalarından kısarak bir an önce para biriktirip köken ülkeye dönme arzusunda olmuşlardır. Ancak çalıştıkları fabrikaların kapanması, sağlık problemleri gibi nedenler onları erken emekli olmaya veya işsizlik maaşı ile yetinmeye yöneltmiştir.

Göç olgusu birinci kuşak göçmenlerin aileleri üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. İlk zamanlar bir müddet çalışıp geri dönme düşüncesi ile ailelerini köken ülkede bırakan göçmenler ayrılığın uzaması ile ailelerini de yanlarına almaya başlamıştır. Ailelerinden ayrı geçen zamanlar göçmenlerde duygusal travmalar üretmiştir. Aile bölünmesi yani çocuklarını veya bazı çocuklarını anavatan-da bırakma daha sonra çocukların göçü ile bakım problemlerinin ortaya çıkması birinci kuşağın en önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Göç eden

^[50] Yakup Coştu - Süleyman Turan, "İngiltere'deki Türk Camileri ve Entegrasyon Sürecine Katkıları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/4 (Şubat 2009), 35-52.

çocukların ebeveynleri gibi dil bilmemeleri karşı karşıya kaldıkları yeni eğitim sistemine uyum sağlamalarında ciddi zorluklar oluşturmuştur. Bu sebeple çocukların düşük düzeydeki okullara gönderilmesi göçmenler tarafından bir ayrımcılık olarak ifade edilmektedir. Ancak birinci kuşak göçmenler genellikle çocuklarının burada okuyor ve çalışıyor olmasından memnun olduklarını da dile getirmişlerdir. Diğer taraftan göç aile içi rollerde de değişimi beraberinde getirmiş, kadınlar çalışmaya başlamış ve bu durum kadınların aile içindeki sorumluluklarını artırmıştır. Kadın göçmenler ekonomik ve sosyal olarak pek çok hakkı elde edebilmiştir. Hatta kız ve erkek çocukları arasındaki eğitim eşitsizliğini kaldırmada önemli rol oynamışlardır. Çocukların okula gidip eğitim almaları, birinci kuşağın dil sorunu-na çözüm olmaya başlamış, çocuklar anne ve babalarının çevirmenliğini yapmıştır.

Birinci kuşak göçmenlerin çalışma koşullarından dolayı sosyal aktivitelere pek fazla katılamadıklarının gerek dil problemi ve fazla çalışma, gerek tasarruf düşüncesi ve genel olarak düşük sosyo-kültürel arka plan ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Birinci kuşak göçmenlerin sosyal aktivitelere katılımı çoğunlukla kendi etnik grupları içerisinde gerçekleşmiştir. Her ne kadar Hollandalı komşularıyla iyi ilişkileri olduğunu ifade etseler de birlikte sosyal aktivite paylaşamamalarında dil bilmeme, farklı dini ve kültürel yapıya sahip olmanın etkisi büyüktür. “ Türk mahallesi” adını verdikleri bir semtte toplanma ve orada yerleşik hale gelme gettolaşma yönelimini beraberinde getirmiştir.

İlk kuşak göçmenlerde dini ve kültürel kayıp yaşama korkusu onlarda bir tür muhafazakâr tutum gelişmesini beraberinde getirmiş, bu durum bir taraftan sosyal hayattan bir adım geride durmayı beraberinde getirirken bir taraftan da içe kapanık bir topluluk olmalarına katkıda bulunmuştur. Özellikle ilk dönemlerde kadınlar ve kız çocukları üzerinde kurulan baskı bu durumun bir göstergesi olarak okunsa da bu durumda göçmenlerin anayurtlarında aldığı geleneksel kültürün önemli derecede etkisi olduğu gibi zamanla bu tutumda ciddi gevşemeler meydana gelmiştir.

Aynı zamanda uyum süreci olan göç olgusu, özellikle birinci kuşak göçmenler için daha sarsıcı sonuçlar üretmiş, göçmenlerin anayurttan getirmiş olduğu dini ve geleneksel inançları psiko-sosyal mukavemetlerini devam ettirmede önemli işlevler icra etmiştir. Dini bilgi konusundaki eksiklik onları kendi dini kurumlarını yapılandırmaya yöneltmiş ve zamanla inşa ettikleri camiler, sadece bir ibadethanenin çok ötesinde çocuk, genç ve yetişkinler için bir dini eğitim merkezi yanında birçok sosyal aktive için kültür merkezlerine dönüşmüştür. Birinci kuşak göçmenlerin dini kurumlarını inşa edinceye kadar, kaldıkları yerlerde, evlerinde ve işyerlerinde ibadetlerini icra etmeye çalışması, ev sahibi toplum bireyleri tarafından demokratik bir hak olarak algılanmış ve genellikle desteklenmiştir. Hollanda anayasasında inanç özgürlüğüyle ilgili maddeler Türkiye kökenli göçmenlerin kendi dini kurumlarını kurmalarına yasal dayanak oluşturmuş ve ezan sesi dışında dinlerini çok rahat yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında

çocukları için duydukları endişe cami eksenli din eğitimi konusunda gayretlerini artırmıştır. Bugün Hollanda'nın her tarafında külliye niteliğindeki camiler inşa edilmeye devam etmektedir. İkinci kuşak camiler olarak da adlandırılabilir bu camiler daha işlevsel, modern ve büyük olmaları hasebiyle pek çok sosyal ve kültürel aktivite için bir cazibe merkezi niteliğini taşımaktadır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmanın Tasarlanması (Design of Study): SH(%60), FK(%40)

Veri Toplanması (Data Acquisition): SH(%60), FK(%40)

Veri Analizi (Data Analysis): SH(%60), FK(%40)

Makalenin Yazımı (Writing Up): SH(%60), FK(%40)

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu (Submission and Revision): SH(%60), FK(%40)

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin. *Bitmeyen Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Ataca Bilge - Berry John.W. "Psychological, Sociocultural and Marital Adaptation of Turkish Immigrant Couples in Canada", *International Journal of Psychology* 37/1, (February 2002) 13–26.
- Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 6. Basım, 2019.
- Adıgüzel, Yusuf. *Almanya'daki Türk Kuruluşları*. İstanbul: Şehir Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Bakırcı, Mustafa. *Amerika'daki Giresun*. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Canatan, Kadir. *Avrupa'da Ulusal Azınlıklar*. İstanbul: Yarı Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Chambers, Iain. *Göç Kültür Kimlik*. Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Coştu, Yakup - Turan, Süleyman. 2009. "İngiltere'deki Türk Camileri ve Entegrasyon Sürecine Katkıları". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/4 (Şubat 2009), 35-52.
- Doğan, İsmail. *Göç ve Kültür*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Dürrü, Zerrin - Göv, Abdullah. "Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz". *Uluslararası ekonomik araştırmalar Dergisi* 3/4 (Aralık 2017), 493.
- Perruchoud, Richard, Jillyanne Redpath-Cross, ed. *Göç Terimleri Sözlüğü*. 2. bs. Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.
- Güngör, Derya. "İkinci Kuşak Avrupalı Türklerde Psikolojik Entegrasyon ve Uyum: Çift Boyutlu Kültürleşme Temelinde Karşılaştırmalı Bir Derleme". *Türk Psikoloji Yazıları* 17/34 (Aralık 2014), 16-31.
- Güngör, Veyis. *Batı Avrupa Türkleri: Göçmenlikten yerleşik Hayata Geçiş*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, 1. Basım, 1992.
- Güngör, Veyis. Hollanda'ya Türk işçi göçü ve Türk sivil toplum örgütleri. *Türk Yurdu*, 26(224) 2006. 54–67.
- Hıdır, Özcan. *Hollanda'daki Türkler*. Rotterdam: IUR Pres, 1. Basım. 2012.
- Kılıç, Sadettin. *Almanya'da Çokkültürlülük ve Göçmen Türklerin Entegrasyonu*. Ankara: Nobel Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Küçükcan, Talip. *Diaspora Türkleri*. İstanbul: Çizgi kitabevi, 1. Basım, 2021.
- Korkmaz, Arif. *Göç ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2. Basım, 2017.
- Köse, Ali. *Avrupa ve İslam*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2015.
- Kruijff, Gerard de. *Teacher Education and Multiculturalism in The Netherlands*. Teacher Education in Plural Societies: An International Review. M. Craft (Ed.). London and New York: Routledge. 1996, 130- 140.

- Kütük, Birsen Şahin. "Hollanda'ya Gerçekleştirilen Türk Göçü ve Ulusötesi Faaliyetler". *Sosyoloji Konferansları*, 55 (Ocak 2017), 85-106.
- Marshall, G. *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Muyan Kolbaşı, Gizem. *Avrupa'da Göçmen Politikaları*. Ankara: Detay Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Onay, Ahmet. "Danimarka Türk Toplumunda Cami Merkezli Dindarlık", ed. Yakup Coştu, *Göç ve Din Üzerine*, (Londra: Transnational Press London, 2020), 127-140.
- Özmen, Nebile. *Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Öztan, Ece. Unutulan bir göç ve Yurttaşlık Deneyimi: ilk Kuşak Göçmen Kadınlar ve Türkiyeli Kadınlar Birliği, *Fe Dergi* 2 no. 2 (2010): 31-49.
- Sözer, Mehmet Akif. "Göç Toplumsal Uyum ve Aidiyet". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/28 (Aralık 2019), 418-431.
- Şahinöz, Cemil. *Avrupa'da İslam*. Konya: Çizgi kitabevi, 1. Basım, 2013.
- TDK. Erişim 27 Mayıs 2023. <https://kelimeler.gen.tr/goc-nedir-ne-demek-134198>
- Yaman, Fatih. *Göç ve Toplum*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Yalçın, Cemal. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 1. Basım. 2004.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1. Basım, 2011.